

УДК 339.9.012.23

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПОШИРЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ МІЖ РОЗВИНЕНИМИ КРАЇНАМИ ТА КРАЇНАМИ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Роман Москалик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-47-81,
e-mail: r_moskalyk@ukr.net*

Досліджено політико-економічні проблеми міжнародного поширення технологій між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Теоретично обґрунтовано значення поширення технологій для економічного зростання та інноваційної діяльності; проаналізовано виклики та бар'єри міжнародного поширення технологій між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються; виявлено причини формування технологічних кордонів між країнами, визначено роль діяльності ТНК у цьому процесі; запропоновано засоби стимулювання залучення іноземних технологій та знань в Україні.

Ключові слова: міжнародне поширення технологій; транснаціональні корпорації; трансфер технологій; інноваційний розвиток.

Останніми десятиліттями процес дифузії знань і технологій, у тому числі упредметнених, прискорюється і має все більший вплив на світову політику та економіку. Міжнародна кооперація у сфері інновацій і технологій досягла високого рівня. Розвивається аутсорсинг, зростають витрати корпорацій на НДДКР. Транснаціональні корпорації для реалізації крупних дослідницьких проектів використовують міжнародний трансфер технологій. Простежується й міждержавне співробітництво реалізації великих науково-технічних проектів. Для країн, що розвиваються, притаманне збільшення їхньої наукоємкості й інноваційності, а їхня роль у світовій економіці починає якісно змінюватися. Зазначимо, що ще десять років назад такі країни, як Китай, Індія та інші, що розвиваються, розглядали здебільшого як “майстерню” або в найкращому разі молодшого партнера розвинених країн у сфері науки й техніки.

Динаміку цього процесу підтримують декілька чинників: посилення місцевих наукових потенціалів та дифузія знань і технологій, яку стимулює політика ТНК. Прагнучи через зростаючу конкуренцію одержати доступ до великих інтелектуальних ресурсів низки країн, що розвиваються, і знизити витрати на дослідження й розробки, ТНК здійснюють все більший відсоток своїх НДДКР у країнах, що розвиваються, зокрема, в Індії та Китаї. ТНК здійснюють тут уже не тільки адаптаційні або другорядні НДДКР, але й значно серйозніші дослідження [1].

Іншим механізмом є постійно зростаючий міжнародний аутсорсинг у сфері високотехнологічних товарів і послуг. Стабільно збільшується роль Індії,

Китаю, Тайваню, Сінгапура й інших країн у цьому процесі. Водночас, завдяки розвитку інформаційних технологій і прагненню ТНК підвищити ефективність аутсорсингу, він починає здобувати глобальний характер. Все це приводить до зростання малого й середнього високо- і середньотехнологічного бізнесу у світі, поширення й розвитку нових технологій. Аналогічним чином найбільші ТНК самі нерідко заохочують розвиток у цих країнах профільного малого й середнього високотехнологічного бізнесу, що дозволяє адаптувати або вдосконалювати їхню продукцію й додатковий ресурс, що забезпечує нові технології, ідеї та кадри.

Розвиваються й міждержавні канали співробітництва у сфері науки й технологій, коли передові держави або прямо, або завдяки створенню особливих режимів забезпечують доступ партнерів із країн, що розвиваються, до передових знань і технологій, заохочують спільні проекти, що підсилюють їхній інноваційний потенціал (співробітництво Росії з КНР та Індією, «ядерні угоди» Китаю й США, США й Індії та ін.) [2].

Водночас все більшу роль відіграє політика самих країн, що розвиваються, і їхніх компаній. Завдяки створенню широких мереж міжнародної кооперації із західними країнами й корпораціями, а також завдяки наступальній інноваційній політиці чимало держав створило в себе динамічні високотехнологічні галузі, нерідко світового рівня, а також конкурентоспроможні високотехнологічні компанії (наприклад, китайські «Lenovo» або «Huawei Technologies», тайванські «ASUS», бразильський «Embraer»).

Крім поширення технологій і знань та зміцнення національних інноваційних систем, важливо й те, що здебільшого країни, що розвиваються, претендують на одержання технологій і виробництв, які раніше належали до стратегічних: наприклад, цивільних ядерних, авіаційних і космічних (у тому числі ракетних). Це стосується не тільки таких гігантів, як Китай або Індія, але й Алжиру, Лівії, Єгипту й інших держав. Зрозуміло, що одержання відповідних технологій у тому чи іншому їхньому вигляді відчутно змінює стратегічні можливості й міжнародне значення відповідних держав, у тому числі й економічні.

Зростання економічного та інноваційного потенціалу країн світу, що розвивається, і зміна його характеристик за допомогою дифузії технологій приведуть до серйозних економічних і політичних змін у системі міжнародних відносин.

За рахунок поступового, але постійного екстенсивного й інтенсивного економічного зростання країн, що розвиваються, збільшується їхнє значення у світовій економіці й політиці. Завдяки своїм фінансово-економічним ресурсам й інвестиційному потенціалу вони стають привабливими центрами й джерелами впливу в регіональному, а в деяких випадках – й у світовому масштабі. У них є шанс повторити шлях Японії або Скандинавських країн, чий вплив на світовій арені опирається на економічні й культурно-гуманітарні важелі та привабливість економічної моделі.

Створення наукових і технологічних шкіл, заохочення власних інновацій (home-grown innovations), поява нових великих корпоративних гравців у високотехнологічній сфері сприятимуть подальшому перерозподілу економічної потужності у світі, підвищенню можливостей і впливу країн, що розвиваються, їхнього значення в міжнародних економічних відносинах і організаціях, можливості лобіювання своїх інтересів. Водночас зростання залежності ТНК розвинених країн від НДДКР і інновацій у державах, що розвиваються, приведе до корекції існуючого формату відносин між країною походження інновацій і країною, що їх приймає. Як наслідок, можливість проектувати вплив з боку розвинених країн відносно знизиться, а дво- і багатосторонній рівень співробітництва здійснюватиметься на принципах набагато більшої взаємозалежності.

Екстраполюючи існуючі процеси на майбутнє, можна сказати, що в середньостроковій перспективі ця ситуація змінюватиметься ще помітніше, адже країни, що розвиваються, одержують доступ до дещо сучасніших знань і технологій через механізм міжнародного поширення технологій, причому значна частина держав прагне використовувати їх для додання потужного стимулу національним інноваційним системам.

Процес поширення технологій має й військово-політичний вимір. Придбання країнами, що розвиваються, нової техніки й технологій військового характеру, зміцнення завдяки цьому власного військово-технологічного потенціалу змінює сформоване співвідношення сил на регіональних і міжнародних рівнях. Нині чимало країн, що розвиваються, користуючись загостренням конкуренції на ринках озброєнь, ставить передачу частини технологій умовою контрактів на поставку продукції військового призначення [2].

Показові щодо цього приклади військових авіаційних угод Бразилії та Індії з Росією щодо розробки винищувача п'ятого покоління. Бразилія та Індія одержали можливість кардинально змінити у свою користь регіональний баланс сил, оскільки інші гравці у відповідних регіонах одержать доступ до цієї техніки й технологій значно пізніше. Це вірно навіть у плані Китаю, оскільки у військово-технічних відносинах із КНР як Росія, так і США проявляють обережність. Зміняться позиції Бразилії та Індії й стосовно світових держав: у випадку успіху проекту обидві держави увійдуть у порівняно вузький "клуб" країн, що володіють військовою авіаційною технікою й технологіями останнього покоління – поряд зі США, країнами ЄС, Японією та Росією.

Процес дифузії знань і технологій має й інший прояв, що впливає на всю систему міжнародних політичних та економічних відносин. Можна погодитися з Джефрі Саксом, що навіть у другій декаді XXI ст. світ залишається розділеним у технологічному плані [3]. Сакс обґрунтовує, що розвинені країни (15% населення світу) забезпечують решту світу технологічними інноваціями. Група країн, яка охоплює приблизно половину населення планети, здатна впроваджувати ці технології у свою систему виробництва та споживання. Решта світу, яка охоплює приблизно третину населення, є технологічно відірваною, не створює інновації сама, і закордонні технології не може впровадити. На думку

Сакса, межі технологічного кордону можуть не збігатися з національними кордонами, або ж проходити всередині країни. Так технологічно відірваними є регіони Південної Мексики, частини тропічної Центральної Америки, регіони, що межують з Андами, значна частина тропічної Бразилії, тропічна Центральна Африка, значна частина колишнього Радянського Союзу, за винятком районів, що межують із ринками Європи та Азії, деякі штати Індії в долині Гангу, західні провінції Китаю, Лаос і Камбоджа. Сакс зазначає, що технологічні кордони світу не є фіксованими, оскільки технологічно відсталі країни мають змогу в короткому часі стати технологічними послідовниками, а деякі (Тайвань, Південна Корея, Ізраїль) уже стали новаторами. Водночас розрив у технологіях подолати значно складніше, ніж розрив у капіталі, оскільки країна повинна абсорбувати критичну масу ідей і технологій. Країни, які мають передові технології, мають і перевагу при розробці нових технологій і знань, оскільки нові ідеї часто виникають на базі (комбінації) вже існуючих ідей [4].

Однією з причин формування технологічних кордонів між країнами є обмеження для міжнародного поширення технологій, які накладаються країнами-новаторами (головно розвиненими країнами) з метою зберегти свої лідируючі позиції у сфері високих і стратегічно значимих технологій. Подібні обмеження вводять самі країни-новатори, а також їхні бізнес-структури. Серед таких обмежень – посилення режиму захисту інтелектуальної власності, у військовій сфері – режими нерозповсюдження ядерних (а також ракетних) технологій і матеріалів. Останнім часом більше поширення здобувають і негласні, неформальні обмеження на продаж «проблемним» країнам або країнам-опонентам низки ключових технологій, а також створення умов, коли доступ до певних технологій чи активів у високотехнологічній сфері для них стане неможливим.

У сучасному світі міжнародне поширення технологій пов'язане ризиками політичного, оборонного та іншого характеру [5]. Можливі такі причини обмеження передачі технологій:

- конкурентна боротьба на світовому ринку;
- прагнення утримати технологічне лідерство;
- вимоги національної безпеки;
- політичні та ідеологічні мотиви;
- збереження вітчизняних робочих місць;
- національні технічні стандарти;
- вимоги міжнародних угод.

На наш погляд, власне поширення технологій не суперечить інтересам розвинених держав або ТНК, оскільки створює додаткові можливості ведення бізнесу, нові ринки для них середньо- і високотехнологічних товарів і послуг. Аналіз багатьох існуючих обмежень дозволяє стверджувати, скоріше, про своєрідні вилучення з повноцінного режиму передачі технологій, ніж про заміну одного режиму іншим. Навіть деякі стратегічні технології тепер нерідко стають

об'єктом угод. Наприклад, ще два десятиліття назад продаж американською компанією китайському конкурентові технології створення ядерних реакторів, очевидно, був би неможливим, однак 2006 р. це відбулося в рамках угоди КНР і «Toshiba-Westinghouse» (технологію реактора AP-1000 продано в обмін на гарантію великих замовлень). Іншим прикладом є продаж бізнесу «IBM» з виробництва персональних комп'ютерів китайській «Lenovo». Зрозуміло, що в обох випадках не йдеться про новітні технології, однак зміни, що відбуваються, очевидні. Отже, у питанні про обмеження з боку розвинених країн має сенс говорити не стільки про спробу припинити доступ низки технологій на світовий ринок, скільки про прагнення розвинених країн контролювати процес дифузії технологій, направляючи його у вигідніше (і безпечніше) для себе русло заради забезпечення своїх політичних і/або економічних інтересів та мінімізації ризиків і загроз.

Водночас з припливом капіталу в країнах, що розвиваються, відбувається великомасштабне вивезення доходів на раніше вкладені в їхню економіку іноземні інвестиції (сюди входять і виплати відсотків за зовнішніми позиками). Здійснюють і вивіз частини основних капітальних ресурсів (повернення раніше узятих позик і кредитів, репатріація приватних інвестицій). Вивіз доходів від іноземних вкладень – пряме відрахування з національного доходу країн, що розвиваються. Факти свідчать, що в більшості країн на місці інвестують лише незначну (1/3) частину прибутків від інвестицій ТНК, решту ж суми вивозять для вкладень в інші, прибутковіші, з погляду ТНК, райони капіталістичного світу.

ТНК здебільшого діють як мультинаціональні компанії. Їхні філії не є ланками багатонаціональної мережі, що передбачає рух комплектуючих та окремих вузлів по всьому світу. Зазвичай, зарубіжні філії виробляють продукцію для місцевого ринку, а експортні потреби виробництва задовольняють завдяки материнській компанії з країни базування. За географічною спрямованістю левову частку інвестицій ТНК зосереджують в інших країнах Третього світу, а незначну – в розвинутих. Саме ця обставина – відмінність в якісних та кількісних характеристиках маркетингового середовища країн з низьким та високим рівнем економічного розвитку – істотно впливає на обрання різних маркетингових стратегій.

В економічній літературі по-різному оцінюють діяльність ТНК у країнах, що розвиваються. Роль, яку вони відіграють у цьому регіоні, не слід однозначно вважати негативною чи позитивною. Безперечно, існує чимало негативних аспектів діяльності ТНК. Однак постає питання, чи є ці негативні аспекти наслідком діяльності ТНК, невмілої політики країн, що розвиваються, чи інтегральною частиною власне процесу розвитку. На нашу думку, однозначної відповіді немає, отож подальші дослідження повинні пролити світло на цей аспект діяльності ТНК у країнах, що розвиваються.

Під таким кутом зору і доцільно розглядати своєрідність здійснення ТНК маркетингової політики. При проникненні на ринки країн, що розвиваються, ТНК обирають, зазвичай, країни бідніші й менші за розміром, рівень заробітної

плати та організаційні витрати в яких набагато нижчі, ніж у країні базування. Наприклад, ТНК із відносно багатих Аргентини, Бразилії, Мексики є основними інвесторами в бідніші та менші за розміром країни – Еквадор, Парагвай, Уругвай [6]. Компанії отримують технології з розвинутих країн, адаптують їх до вимог своїх внутрішніх ринків, за наявності попиту в бідніших країнах переbazовують своє виробництво саме в ці країни. На ринку цих країн ТНК проводять агресивну маркетингову політику та обмежують вплив інших іноземних конкурентів. На підставі класифікації конкурентних маркетингових стратегій таку діяльність можна ідентифікувати як стратегію «лідерів». Збільшення частки компанії на зарубіжному ринку забезпечують через здійснення стратегії, головною метою якої є підвищення рентабельності за рахунок досягнення конкурентної переваги, пов'язаної з економією на витратах.

Оцінюючи поведінку ТНК на ринках з низьким рівнем економічного розвитку, виділимо оптимальність використання для них маркетингових стратегій стандартизованої адаптації, за яких уніфіковані технології частково пристосовуються до відповідних вимог приймаючих країн (зазвичай, через використання дешевших ресурсів, нижчі екологічні стандарти, максимальне спрощення товарного асортименту, здешевлення упаковки тощо). Системний аналіз вимагає дослідження діяльності ТНК: по-перше, як системного цілого; по-друге, як структурного елемента економічних систем, які формуються в країнах, що розвиваються. Він має бути багатofакторним та акцентувати увагу на розкритті взаємодії та взаємозалежності всіх складових, що утворюють внутрішню систему ТНК і зовнішнє середовище їхнього функціонування. Сучасний аналіз ТНК є здебільшого однофакторним. Провідне місце в ньому належить з'ясуванню взаємодії ТНК із зовнішнім середовищем та діяльності ТНК на слабозвинених внутрішніх ринках країн, що розвиваються. Отже, нерозвиненість внутрішніх ринків: по-перше, обмежує прагнення ТНК використовувати ефект масштабу, тобто звужує можливості використання конкурентних переваг; по-друге, обумовлює анклавний характер підрозділів ТНК, ізолюючи їх від секторів економіки країн, що розвиваються; по-третє, унеможливує загальний позитивний вплив ТНК на місцеву економіку, а вплив ТНК на прискорення індустріалізації спостерігається лише в нових індустріальних країнах.

Оцінюючи загалом роль ТНК у країнах, що розвиваються, слід зазначити, що саме завдяки діяльності ТНК відбувається активізація інтеграції цих країн у світовий економічний простір. Тенденція до розвитку постіндустріальних економік, що почала діяти в економічно розвинутих країнах з початку ХХІ ст., підсилить цю роль ТНК, оскільки саме вони є найкращими агентами передачі індустріального та технологічного розвитку.

Реалізація високотехнологічної та інтелектуальноємної продукції на ринках країн, різних за економічним, передусім технологічним, рівнем розвитку, відрізняються, оскільки існують істотні відмінності в технологічному обміні промислово розвинених країн та країн, що розвиваються. Сьогодні 80% науково-

дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт у світі і приблизно така ж частка наукових публікацій припадає на розвинені країни. Для країн, що розвиваються, набуття знань за кордоном залишається найкращим засобом розширити власну інформаційну базу й підвищити конкурентоспроможність [7]. При цьому важливо враховувати, яку технологію та високотехнологічні товари найдоцільніше закуповувати, освоювати і пристосовувати до місцевих умов конкретної країни. Якщо в ній промисловість перебуває на ранніх стадіях розвитку, знадобиться відносно проста технологія. З розширенням і зростанням диверсифікації промислової бази виникає необхідність у дедалі складніших процесах виробництва. Прикладом такої стратегії є Японія, яка з початку 1950-х років стала одним з найбільших у світі споживачів науково-технічних досягнень. Величезне значення в створенні «японського дива» мало ефективного використання іноземних патентів і ліцензій, їхнє негайне впровадження й освоєння. Сьогодні Японія є лідером у багатьох напрямках науково-технічного прогресу, однак вона усе ще більше сплачує за іноземну технологію, ніж одержує за експорт своєї, проте цей розрив зменшується. Для прикладу, країни, що розвиваються, з імпортно-експортною спрямованістю ліцензійної торгівлі. До них належать Аргентина, Бразилія, Мексика, Індія, Туреччина. Ці країни цілеспрямовано здійснюють закупівлю іноземних технологій для вирішення великих економічних проблем, а експортують ліцензії здебільшого в сусідні держави. Країни, що розвиваються, з імпортною спрямованістю ліцензійної торгівлі. До цієї групи відносяться Таїланд, Алжир, Панама й ін. Ці країни здійснюють закупівлю нових технологій переважно у виді супутніх ліцензій при будівництві промислових об'єктів. Країни, що розвиваються, з епізодичним характером ліцензійної торгівлі. До них належать здебільшого найменш розвинені країни.

Тим часом з урахуванням зростаючої зацікавленості країн, що розвиваються, у придбанні необхідних технологій, подібна стратегія породжує нові й серйозні виклики для міжнародної політико-економічної стабільності. Блокування переміщення окремих технологій розвинених країн викликає гостре неприйняття з боку країн, що розвиваються, які розглядають це як спробу консервації технологічної нерівності між Північчю та Півднем. Ризик міжнародних конфліктів між державами, що володіють і контролюють поширення тих або інших груп технологій, і країнами, що розвиваються, прагнучими одержати до них доступ, зростає.

Поширення знань і технологій має двоїтий вплив на міжнародні відносини: з одного боку, зростання потенціалів і значимості у світовій політико-економічній системі країн, що розвиваються, збільшення взаємозалежності всіх суб'єктів міжнародної політико-економічної взаємодії, а з іншого боку – імовірність конфліктів на ґрунті технологій і інновацій. Втім, найімовірніше: виклики й загрози, пов'язані з поширенням технологій, обумовлені не стільки власне цим процесом, скільки реакцією деяких груп гравців на зміни, що відбуваються, їхнім прагненням перетворити у свою користь зміни, що відбуваються.

Імовірність створення особливого міжнародного режиму або міжнародної структури, що регулюють поширення технологій і мінімізують існуючі ризики, незначна. Розробити єдиний кодекс, що враховує інтереси більшості сторін (державних і приватних гравців) і адаптований до вимог захисту інтелектуальної власності, також неможливо. Все це не дозволяє виключати песимістичні сценарії, але й не робить їх неминучими. Можна стверджувати, що перед світом постає ще один серйозний виклик.

Позиції країни у світовій економіці та її політична вага у світі багато в чому базуються на перевазі в сфері техніки. Важливою особливістю сучасного економічного зростання став перехід до безперервного інноваційного процесу. Проведення НДДКР займає все більшу вагу в інвестиційних видатках багатьох країн, в тому числі в країнах, що розвиваються. Створені технології в країнах, що розвиваються, є об'єктом міжнародного обміну і насамперед пов'язані з науково-технічними зв'язками між власне країнами, що розвиваються.

Сучасним науково-технічним зв'язкам країн, що розвиваються, притаманні такі властивості:

1. Збільшення витрат на НДДКР у країнах, що розвиваються. Зростання кількості країн, що розвиваються, які збільшують видатки на НДДКР.

2. Розвиток науково-технічних зв'язків ґрунтується на поглибленні міжнародного поділу праці. В умовах науково-технічної революції різні компанії країн, що розвиваються, все більше спеціалізуються на певних галузях науки і техніки. Крім того, науково-технічний розвиток змушує корпорації об'єднувати свої зусилля для досягнення поставленої мети.

3. Зростання внутрішньокорпоративного обміну технологіями. Здебільшого цей процес відбувається на некомерційній основі.

4. Активна участь у міжнародній передачі технологій в рамках великих корпорацій, в той час як у розвинених країнах передачу технологій активно проводять невеликі і середні фірми у формі венчурних підприємств зі штатом до 1 тис. осіб.

5. Міжнародний обіг технологій, в який задіяно багато країн, що розвиваються, часто характеризується поставками менш складної та застарілої технології.

Усі країни, що розвиваються, на думку багатьох економістів, однаково добре розташовані для того, щоб отримувати технології з-за кордону [8]. Незалежно від каналу запозичення технологій, велике значення має географічне розташування. Кращі імпортери технологій тяжіють до великих ринків чи основних морських шляхів, або і до перших, і до других. Технології легко перетинають кордони таких країн, як Мексика, або Польща й Угорщина, або Китай, Сінгапур і Гонконг, які мають вихід до моря, портів міст Південно-Східної Азії та прибережних штатів Південної Індії. Значно складніше дістатися віддалених гірських районів країн, що розвиваються, які не мають виходу до моря, чи регіонів, розташованих на значній відстані від морських портів [9].

Також головним чинником впливу на технологічний розвиток країн, що розвиваються, є міжнародний обмін технологіями, який можуть здійснювати як у чистому вигляді (торгівля патентами, ліцензіями, ноу-хау), так і у вигляді торгівлі технологічноємними товарами. Якщо такий обмін включає і торгівлю техноємними товарами, то для оцінки його обсягів застосовують класифікацію технологічної місткості торгівлі.

У структурі промислового експорту країн, що розвиваються, чільне місце посідають: текстиль, взуття, одяг, побутова електротехніка й електроніка та інші працемісткі вироби. Значну частину вивозу таких виробів здійснюють, зазвичай, каналами ТНК, які активно беруть участь в індустріалізації цих країн, створили тут розгалужену мережу подетально, поагрегатно спеціалізованих філій і складальних виробництв. Поширюється й експорт машин та обладнання, хімікатів, автомобілів.

Об'єктивні умови відтворення в країнах, що розвиваються, вимагають використання іноземного капіталу як для покриття дефіциту внутрішніх нагромаджень і формування національного фонду нагромадження, так і для перетворення грошового нагромадження на реальне. Чимале зацікавлення виявляють країни, які розвиваються, до ТНК і як до каналу одержання засобів виробництва, технологій, «ноу-хау», інженерно-консультаційних послуг, управлінського досвіду.

Сьогодні окремим країнам, що розвиваються, з допомогою капіталу ТНК певним чином вдалося забезпечити умови для розширеного відтворення, прискорити розвиток продуктивних сил, домогтися змін у структурі економіки, збільшити експорт промислових виробів. ТНК активно долучились до створення в деяких з них обробної промисловості.

Аналізуючи динаміку технологічної компоненти зовнішньої торгівлі України та країн ЦСЄ, можна стверджувати, що частка високотехнологічних товарів у зовнішній торгівлі країн ЦСЄ протягом 2000–2005 рр. залишалась доволі високою. Безперечним лідером серед країн ЦСЄ за часткою технологічно містких товарів у загальних обсягах зовнішньої торгівлі залишається Угорщина (понад 30%). У Польщі та Словаччині відповідна частка коливалась протягом цього періоду від 15 до 20%. Частка технологічної компоненти у зовнішній торгівлі України становить близько 10% [10].

Низький рівень технологічної компоненти у зовнішній торгівлі України слід пов'язувати із технологічним розвитком країни, що, незважаючи на показники реального економічного зростання, характеризується негативними тенденціями. Так, упродовж 2000–2005 рр. кількість організацій, що виконують наукові дослідження й розробки, практично не змінилась, а чисельність науковців у цей же період зменшилась на 13%. Питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП України залишається близько одного відсотка, а питома вага підприємств, які займалися інноваціями, та підприємств, які впроваджували їх, зменшилась у досліджуваному періоді на 6%. У цей же період загальна сума витрат підприємств на технологічні інновації зросла майже втричі, основним джерелом їхнього фінансування в економіці України залишалися власні кошти

(в середньому за період 78% обсягу всіх залучених коштів), і спрямовували їх здебільшого на придбання машин та обладнання, пов'язаних із впровадженням інновацій (в середньому за період 60% обсягу всіх залучених коштів).

Зазначимо, що інноваційна активність промислових підприємств за останні два роки була слабкою. Питома вага підприємств, які впроваджували інновації з першого кварталу 2004 р. по третій квартал 2006 р., не перевищувала 10%, кількість впроваджених нових технологічних процесів залишалась практично незмінною, однак кількість освоєних інноваційних видів продукції зменшилась у цьому періоді майже удвічі.

Проаналізуємо виклики реалізації політики лібералізації технологічно місткої торгівлі. У країнах з трансформаційною економічною системою простежується чітка відмінність у впливі на ВВП загальних обсягів торгівлі та їхньої технологічної компоненти. Статистично доведено, що торгівля технологічно місткими товарами (особливо імпорт) впливає на економічне зростання більше, ніж зовнішня торгівля загалом. Результати дослідження дають підстави вважати, що застосування засобів лібералізації зовнішньої торгівлі технологічно місткими товарами має стати пріоритетом у торговельній політиці України.

Ґрунтуючись на проведеному аналізі, реалізація переваг підвищення рівня відкритості економіки, а також зростання частки технологічної компоненти у експорті та імпорті може бути ускладнена такими чинниками:

- високий рівень монополізації світового ринку технологій, які постачають, зазвичай, у межах замкнутих систем ТНК; лібералізація зовнішньої торгівлі може не досягти основної цілі – покращити доступ українських фірм до цих технологій;

- переваги відкритості економіки та використання засобів ліберальної економічної політики більшою мірою стосуються ринків з ціновою конкуренцією (сировинна продукція, стандартизовані масові готові вироби) і значно менше – високотехнологічних товарів;

- економічне зростання країн, що розвиваються, не призводить до збільшення інноваційних розробок, а у власній інноваційній діяльності українські підприємства віддають перевагу імпорту готових технологічних продуктів;

- при реалізації політики неминучі витрати на адаптацію національних інституцій до більш ліберальних умов зовнішньої торгівлі технологічно місткими товарами.

Втім, незважаючи на статичні втрати, пов'язані зі зростанням відкритості економіки, Україна отримає переваги від абсорбції технологічних інновацій у формі імпорту технологічно інтенсивних товарів та послуг, покращеного доступу до іноземних ринків, що становлять інтерес для вітчизняного експорту, і тим самим компенсує поступки у менш вигідних для нашої країни сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. UNCTAD World Investment Report 2005–2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unctad.org/en/docs/wir2011_embargoed_en.pdf.
2. Данилин И. Глобальная диффузия технологий [Электронный ресурс] / И. Данилин. – Режим доступа : <http://www.intertrends.ru/eighteenth/006.htm>.
3. Нова карта світу за Джефрі Саксом // Дзеркало тижня. – 2000. – 15 липня. – С. 11.
4. Madsen J. B. Technological Revolutions, Innovations, and Trade Performance [Електронний ресурс] / J. B. Madsen. – Режим доступу : <http://ideas.repec.org/p/kud/eruwpr/04-12.html>.
5. Механізми регулювання міжнародного інноваційного процесу та міжнародної передачі технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/23503.doc.htm.
6. Транснаціональні корпорації в економіці країн, що розвиваються [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.grinchuk.lviv.ua/book/50/2055.html>.
7. Міжнародні науково-технічні зв'язки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://exsolver.narod.ru/Books/Econom/Mev_ukr/7.html.
8. Савельєв Є. В. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів : підручник / Є. В. Савельєв ; за ред. О. А. Устенко. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 504 с.
9. Козик В. В. Міжнародні економічні відносини : навч. посібник / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко ; 5-те вид., стер. – К. : Знання, 2004. – С. 291.
10. Москалик Р. Я. Технологічна компонента в зовнішній торгівлі країн Центрально-Східної Європи: досвід для України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Р. Я. Москалик, О. Т. Чорний; Регіональний філіал НІСД у м. Львові, 2007. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Juni/10.htm>

Стаття надійшла до редколегії: 05.05.12 р.

Прийнята до друку 5.05.12 р.

**POLITICAL-ECONOMIC PROBLEMS OF INTERNATIONAL
TECHNOLOGY DIFFUSION BETWEEN DEVELOPED AND DEVELOPING
COUNTRIES**

Roman Moskalyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska St., 1, Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-47-81,
e-mail: r_moskalyk@ukr.net*

The political-economic problems of international technology diffusion between developed and developing countries are studied in the article. The author theoretically

substantiated the importance of technology diffusion for economic growth and innovation activity, analyzed the challenges and barriers of international technology diffusion between developed and developing countries, investigated the reasons of technology frontiers between developed and developing countries, determined the role of transnational corporations in this process, proposed the means of stimulation of attraction of foreign technologies into Ukraine.

Key words: international technology diffusion, transnational corporations; technology transfers; innovation development.

ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО РАСПРОСТРАНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ МЕЖДУ РАЗВИТЫМИ И РАЗВИВАЮЩИМИСЯ СТРАНАМИ

Роман Москалык

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-47-81,
e-mail: r_moskalyk@ukr.net*

В статье исследуются политико-экономические проблемы международного распространения технологий между развитыми и развивающимися странами. Автором теоретически обосновано значение распространения технологий для экономического роста и инновационной деятельности, проанализированы вызовы и барьеры международного распространения технологий между развитыми и развивающимися странами, определены причины формирования технологических границ между странами, определены роль деятельности ТНК в этом процессе, предложены средства стимулирования привлечения иностранных технологий и знаний в Украину.

Ключевые слова: международное распространение технологий; транснациональные корпорации; трансфер технологий; инновационное развитие.